

МИЛЕНА СПАСОВСКИ

МИГРАЦИОНА КРЕТАЊА И ПОРЕКЛО СТАНОВНИШТВА НОВИХ ДЕЛОВА ПОЖЕГЕ

Миловића Ливаде и Ерски шор

Увод — У развиту Пожеге, привредног и административног центра истоимене котлине, која заузима област горњег тока Западне Мораве и доњих токова Скрапежа и Бетиње, издвајају се у научним истраживањима током последња два века (Д. Лапчевић 1924, Р. Симовић 1951, 1952. И. Мисаиловић 1978. и други) три периода и то: период до осамдесетих година прошлог века, од осамдесетих година до другог светског рата и период после другог светског рата.¹⁾

У периоду до осамдесетих година прошлог века појешку котлину одликује неразвијена пољопривреда и привреда уопште, са доминацијом сточарства, и слаба саобраћајна повезаност са осталим деловима Србије. Пожега се у овом периоду, иако са статусом варошице, мало разликовала од осталих сеских насеља котлине. Њен живљи привредни и популациони развој почиње од осамдесетих година након повезивања са Крагујевцем новоизграђеним путем Пожега-Чачак и после промена у пољопривредној производњи, које се огледају у усмеравању на воћарство, посебно производњу јабуке будимке. Привредна активност у овом крају све више јача после изградње железничке пруге Чачак-Пожега (1911. године) и везивања овог воћарског краја са Београдом и другим центрима.²⁾

Јачи привредни развој прати досељавање становништа и ширење насеља. Тако се број становника у Пожеги повећао са 514 у

1) Драгиша Лапчевић: Ужичка Пожега. Гласник географског друштва, св. 10, Београд, 1924. године, стр. 116—118.

Радомир Симовић: Привредно-географске зоне и привредно-географски значај појешке котлине. Гласник Српског географског друштва, св. XXXI, Београд 1951. стр. 41—55.

Радомир Симовић: Ужичка Пожега. Зборник радова Природно-математичког факултета у Београду, св. I, Београд 1954. стр. 135—154.

Илија Мисаиловић: Појешка котлина — регионално географске одлике. Магистарски рад, Природно-математички факултет Нови Сад, 1978.

2) Радови цитирани под 1.

1874. години на 1.854 у 1910. и 1.938 у 1931. години.³⁾ Наведени пораст становништва није у овим периодима пратило тако интензивно ширење територије насеља, већ њено згушњавање.

У трећој етапи, периоду после другог светског рата, Пожегу карактерише знатно бржи привредни развитак у односу на раније периоде. Он се огледа у снажном развоју индустрије и терцијалних делатности, које имају основу у богатој сировинској бази котлине, повољном саобраћајно-географском положају овог насеља и развоју функције комуналног средишта у њему.

Развитак индустрије и других делатности делује на снажна миграциона кретања становништва ка Пожеги у периоду после другог светског рата. Миграције су посебно изражене од шездесетих година а последица су већих могућности запошљавања које долази услед отварања нових и модернизације и реконструкције раније отворених индустријских предузећа. Фабрика „Будимка“, основана још 1947. године, отворила је од шездесетих година нове погоне за производњу цемова, мармеладе и воћних сокова, као и погон за производњу меса. Такође, од 1958. године почиње са радом текстилно предузеће „Младост“, а од 1962. године грађевинско предузеће „Радник“. Предузеће „Потенс“, основано 1947. године, од шездесетих година проширује производњу и отвара нове погоне за перфорацију лимова и производњу медицинског кисеоника.⁴⁾

Појава и развитак наведених индустријских погона у Пожеги у послератном периоду, а истовремено развитак занатства, трговине и угоститељства, а посебно саобраћаја и значај овог насеља као железничке раскрснице на прузи Београд-Бар, уз развој непривредних делатности (школства, здравства и управе) утицали су на снажан пораст становништва и ширење територије овог насеља. Отуда је број становника Пожеге увећан у периоду 1948-1971. године индексом 378,1 и то са 2249 на 8503 становника, а територија насеља повећана је у односу на предратни период за скоро 16 пута и то са 490400 м² на 7752800 м².⁵⁾

Процес настанка и развоја Миловића ливада и Ерског шора у нове делове Пожеге

Досељавањем становништва и ширењем насеља формирају се, посебно интензивно од шездесетих година, нови приградски и градски делови Пожеге, једни у продужетку основног градског језгра а

3) Податак за 1874. годину преузет од И. Мисаиловића, цит. под 1, а за 1910. и 1931. годину из публикације: Основни статистички подаци за општину Пожега. Скупштина општине Пожега 1969.

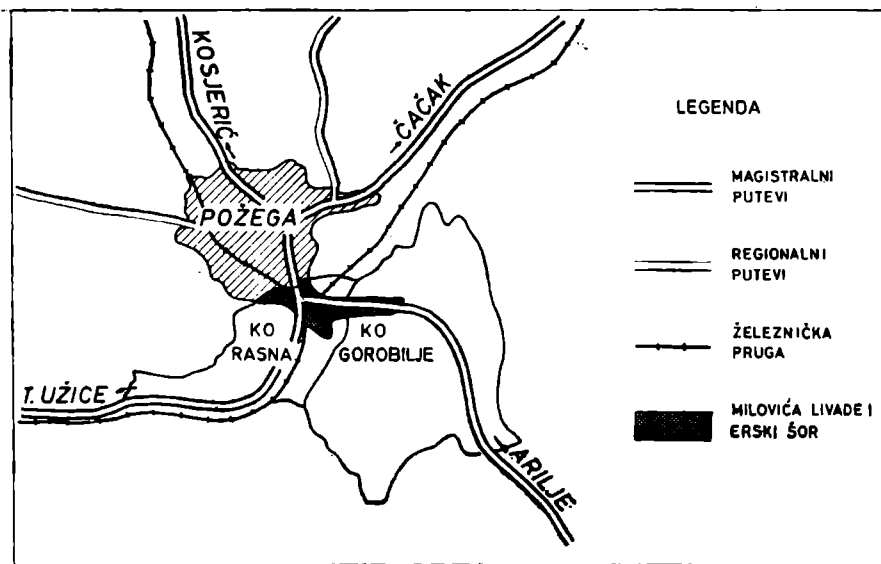
4) И. Мисаиловић: Пожешка котлина — регионално-географске одлике. Н. Сад 1978. године.

5) Ширење и коришћење градске територије, као и врсте, развитак и просторни размештај појединих привредних и непривредних делатности у Пожеги дати су у радовима:

О. Savič i M. Spasovski: *Karte korišćenja gradskog prostora Požege, Arilja i Ivanjice*. Geographica slovenica, br. 10, Institut za geografiju univerze Edvarda Kardelja, Ljubljana 1980., str. 157—169.

О. Савић и М. Спасовски: *Врсте и просторни размештај привредних и непривредних делатности градова у долини Моравице*. Зборник радова Географског института „Ј. Цвијић“, књ. 31, Београд 1979. стр. 139—169.

једни сасвим одвојени од њега, и то: Марјановића брдо на територији села Бакионице, Јовићевићи на атару истог села дуж пута за Чачак, затим Котарски грм и Лисиште у северним деловима насеља дуж пута за Косјерић, Прудови на путу према Здравчићима, Зеленац на западу на територији села Висибабе, а на југу и југоистоку Миловића ливаде и Ерски шор, на територији села Расна, односно Горобилје. На примеру последња два, Миловића ливаде и Ерски шор, указаћемо на процес формирања нових градских делова Пожеге и на карактеристике миграција и порекло становништва у њима.

Ск. 1. Положај Миловића ливада и Ерског Шора

Миловића ливаде представљају новоизграђени стамбени део на атару села Расне у близини нове железничке станице, а на месту укрштања пруге Београд-Пожега-Бар и Чачак-Пожега, као и путева Ивањица-Ариље-Пожега са путем Чачак-Пожега-Титово Ужице. Ерски шор представља новоизграђени стамбени део југоисточно од Пожеге у атару села Горобилје дуж пута за Ариље и Ивањицу, а на простору званом Татојевица. Ови нови градски делови формирају се у почетку као приградска насеља, а од седамдесетих година припајањем градском језгру постају нови делови града Пожеге (ск.1)

Настанак ових стамбених делова удаљених од ужег градског језгра Пожеге око 1,5 односно 2,5 км долази из више разлога. Пре свега, простор јужније од старог градског језгра није био повољан за насељавање и градњу услед померања корита Скрапежа и плавлена његове алувијалне равни, те је становништво изабрало терасу с десне стране Скрапежа као простор повољнији за насељавање. Други фактор јесте саобраћајни положај. И ови, као и остали новоизграђени делови Пожеге јављају се уз главне саобраћајнице овог кра-

ја.⁶⁾ Миловића ливаде и Ерски шор имају посебно повољан саобраћајно-географски положај јер се налазе дуж пута и пруге Пожега-Ўжице, односно пута Ариље-Пожега, што омогућује становништву ових насеља свакодневно путовање на посао у сва три града: Титово Ўжице, Пожегу и Ариље. Отуда је настанак ових стамбених делова условљен како привредним развитком Пожеге, тако исто и Ўжица, односно Севојна, а у мањој мери и Ариља. Такође, један од важних фактора настанка и развијања ових стамбених делова јесте појава куповине земље током 19 века и касније у пожешкој котлини од стране планинског становништва посебно са Златибора. Све до другог светског рата планинци су ово земљиште обрађивали, те добијали кукуруз, пшеницу и поврће, које на планини није могло да успева. Ради обраде земљишта формирају се прво привремена насеља на овом простору, да би после другог светског рата, услед деобе старих патријархалних задруга, могућности запошљавања ван пољопривреде, потребе школовања деце и другим факторима дошло до сталног насељавања планинског становништва на њима.⁷⁾ У почетку ови делови имају само функцију становања а тек последњих година са јачом стамбеном изградњом и досељавањем становништва, посебно у Миловића ливадама, долази и до појаве пословног простора и то углавном трговинског, угоститељског и занатског карактера.⁸⁾

Миграциона кретања, порекло и карактеристике становништва Миловића ливада и Ерског шора

Миграције становништва из виших планинских насеља, посебно са Златибора, у правцу данашњих насеља Миловића ливаде и Ерски шор, као и других делова пожешке котлине, могу се пратити још од почетка 19. века. У почетку су то сточарска кретања везана за силажење са стадима почетком и крајем зиме у жупнију пожешку котлину, у којој снежни покривач касније настаје и пре нестаје, и која на тај начин надокнађује недостатке сточне хране у планини. Оваква сточарска кретања су по Р. Ршумовићу помогла у том периоду решање кризе у планинској економији настале услед повећања становништва а смањења ораничних површина.⁹⁾

Међутим, од осамдесетих година прошлог века почиње јачи развој ратарства и воћарства у пожешкој котлини, те се смањују површине под ливадама и луговима, што се неповољно одражава и на наведена сточарска кретања, а што у крајњем исходу доводи и до опадања сточарске производње.¹⁰⁾ Од овог се могу изузети појединачна планинска насеља на Златибору, као што су напр. Сирогојно,

6) О томе у радовима цитираним под 5.

7) О појави куповине и искоришћавања земљишта у пожешкој котлини од стране планинског становништва говори Р. Симовић у радовима цитираним под 1, као и Радован Ршумовић у раду „Друштвено-географске промене златиборског Старог Влаха од почетка прошлог века до данас“. Гласник СГД, св. LIII, бр. 1, Београд 1973, стр. 99—116.

8) О Савић и М. Спасовски у радовима цитираним под 5.

9) Р. Ршумовић: Друштвено-географске промене златиборског Старог Влаха, стр. 106.

10) Радови наведени под 1 и рад Р. Ршумовића наведен под 9.

Љубиш и Гостиље, чије је становништво користило поред ливада у селима и ливаде на златиборској висоравни и од сточарства добијало знатне тржишне вишкове. Новцем добијеним од продаје стоке поједине породице из ових и неких других села почињу да купују њиве у пожешкој котлини и то посебно на местима данас формираних стамбених делова Миловића ливаде и Ерски шор.¹¹⁾ Куповина њива је посебно и изражена у периоду између два светска рата, када почиње и изградња колиба за чланове породице који силазе са планине да земљу обрађују. Тако се у пожешкој котлини подижу привремена насеља, а једно од најпознатијих по Р. Симовићу је у Горобиљу дуж пута Пожега — Ариље¹²⁾, данашњи Ерски шор, део Пожеге.

Претварање привремених у стална насеља везано је посебно за процес распадања старих патријархалних задруга, при чему се поједини чланови задруге настањују у пољу, мада и они који су остали у планини теже да имају по једну њиву у пољу. Р. Симовић је забележио да је од почетака куповине првих њива па до педесетих година у пожешкој котлини стално настањено око 40 породица, углавном са Златибора, и то највише у Расној, Здравчићима, Радовцима, Висабаи, Горобиљу и Пилатовићима.¹³⁾

Овај процес насељавања планинаца на својим имањима у пожешкој котлини, као и куповина нових ради градње кућа, и формирање нових градских делова Пожеге постаје веома изражено после другог светског рата, и то посебно од шездесетих година, а везано је како смо навели за развој индустрије и саобраћаја, као и других делатности, у овом и суседним крајевима. За усмеравање снажних миграционих кретања становништва ка подручјима јужно од Пожеге на месту формирања нових насеља Миловића ливаде и Ерски шор велики значај има поред фактора саобраћајног положаја и већ наведена појава куповине земље од стране планинског становништва углавном са Златибора. То ће показати и анализа порекла становништва у овим новим деловима Пожеге (таб. 1,2).

У насељу Миловића ливаде била су до другог светског рата стално настањена свега четири домаћинства и то: три из Љубиша (Ршумовић, Жүнић и Марић) и једно из Годовика (Миловић). По овом последњем домаћинству је и читаво насеље добило име. Теренским истраживањима у 1978. и 1979. години забележили смо да је у Миловића ливаде у периоду после другог светског рата досељено укупно 117 породица. Према пореклу највише је породица из Рога (13), Гостиља (10), Речица и Горобиља (по 7), а затим из Сирогојна, Рупељева и Сврачкова (по 4). Највише досељеника пореклом је, дакле, са Златибора, што је последица напред наведених фактора везаних за куповину земље у овим деловима, као и опшних карактеристика миграција, које се огледају у сталном привлачењу нових миграната из већ познатих подручја емиграције. Ова насеља прив-

11) Р. Ршумовић: Друштвено-географске промене златиборског Старог Влаха, стр. 109.

12) Р. Симовић: Привредно-географске зоне и привредно-географски значај пожешке котлине, стр. 51.

13) Наведено под 12. стр. 52.

лаче и становништво из села југозападног обода пожешке котлине (Роге, Рупељево итд.), које је, такође, куповало и обрађивало земљу у пожешкој котлини.

У данашњем насељу Ерски шор било је до другог светског рата стално настањено 6 породица (Антовића и Смиљанића из Љубишта, 2 породице Бедовића из Гостиља и 2 Ковачевића из Рога). У периоду после другог светског рата у ово новоформирано насеље на територији Горбиља насељава се још 71 домаћинство, од којих је чак 49 из Гостиља са Златибора. Стога је оно и названо Ерски шор.

Интезивна просторна покретљивост становништва у послератном периоду, која је везана за различит привредни развитак и могућност запошљавања у појединим крајевима види се и на примеру насеља Миловића ливаде, чија су домаћинства пореклом из 47 насеља, од којих су нека и са територије Војводине, Косова и Македоније. Становништво Ерског шора пореклом је из 13 насеља, а најбројније је оно са Златибора.

Анализа структурних одлика становништва у овим новим деловима Пожеге, коју овом приликом нисмо вршили, показала би бројне особености у поређењу са осталим градским становништвом. То се пре свега односи на старосну структуру становништва. У овим насељима бројније је младо становништво, што је последица опште појаве да у миграцијама изразитије учествује становништво у радном и репродуктивном периоду живота. Такође, се ово становништво издваја и по специфичним економским структурама, као и по изразитим дневним миграцијама радника и бака, које су усмерене поред Пожеге и ка Севојну, односно Ужицу, а у нешто мањем обиму и ка Ариљу.

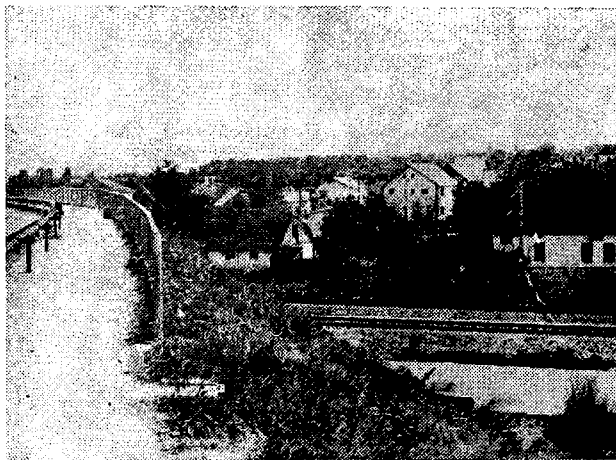
Таб. 1. Порекло и број досељених домаћинстава у Миловића ливаде у периоду после другог светског рата

Досељено из	Презиме и број домаћинстава	Укупно домаћин	Досељено из	Презиме и број домаћинстава	Укупно домаћин		
Роге	Стојковић — 2	13	Падинска Скела	Тановић — 1	2		
	Милојевић — 1			Маринковић — 1			
	Грујичић — 1		Крушница	Симовић — 2	2		
	Јовановић — 1						
	Диковић — 1		Бела Река	Думањић — 1	2		
	Јоковић — 1			Милојевић — 1			
	Ивановић — 1		Равни	Бојовић — 1	2		
	Сарван — 1			Томић — 1			
	Вукашиновић — 1			Негбина		Гојкић — 2	2
	Тошић — 1						
	Ковачевић — 1		Трешњевица	Раковић — 1	2		
	Крстић — 1			Поледица — 1			
	Гостиље		Туцовић — 5	10	Трешњевица	Раковић — 1	2
Митровић — 5		Поледица — 1					

Досељено из	Презиме и број домаћинства	Укупно домаћин.	Досељено из	Презиме и број домаћинства	Укупно домаћин.
Речице		7	Годовик		2
	Савић — 2			Филиповић — 1	
	Трифунковић — 1			Кулизић — 1	
	Јанковић — 1		Дренова		2
	Бокић — 1			Радовић — 1	
	Ристовић — 1			Крејовић — 1	
	Перишић — 1				
Горобиле		7	Жељине		2
	Томић — 2			Митровић — 1	
	Матићевић — 1			Вуксановић — 1	
	Маричић — 1		Д. Добриња		2
	Мићић — 1			Стојчић — 1	
	Тресовић — 1			Филиповић — 1	
	Гавриловић — 1		Косово		2
Сирогојно		5	Табановић	Дамњановић — 2	1
	Ђоковић — 3			Павловић — 1	1
	Стаматовић — 1		Шареник	Теофиловић — 1	1
	Јефтовић — 1		Каран	Папић — 1	1
Рупељско		4	Здравчићи	Матијевић — 1	1
	Дрндаревић — 2		Буар	Спасојевић — 1	1
	Јовановић — 1		Јасенова	Миросавић — 1	1
	Диковић — 1				
Сврачково		4	Рашка		1
	Стојковић — 1			Ворђсвић — 1	1
	Ракић — 1		Пожега	Петровић — 1	1
	Милић — 1		Б. Башта	Васиљевић — 1	1
	Илић — 1		Кичево	Спировски — 1	1
Љубиш		4	Лопаш	Голубовић — 1	1
	Ршумовић — 3		Узићи	Бабић — 1	1
	Смиљанић — 1		С. Пазова	Кнежевић — 1	1
Милићево село		3	Нова Варош	Зечевић — 1	1
	Станојевић — 1		Латвица	Лукић — 1	1
	Урошевић — 1		Г. Милановац	Гавриловић — 1	1
	Јоковић — 1		Дрежник		1
Расна		3	Честобродица	Гавриловић — 1	1
	Марјановић — 1		Прилипац	Радојевић — 1	1
	Јовановић — 1		Гривска	Мићовић — 1	1
	Ђирјановић — 1		Папратиште		1
Краварица		3		Мићић — 1	1
	Јовичић — 1				
	Петровић — 1				
	Томашевић — 1				
Вирово		3			
	Дамјановић — 1				
	Красић — 1				
	Јовичић — 1				
Ариље и околина		3			
	Радоњић — 1				
	Петровић — 1				
	Габоровић — 1				
Златибор		3			
	Стефановић — 1				
	Петровић — 1				
	Лукић — 1				
Слатина—Чачак		2			
	Ерић — 2				

Таб. 2. *Порекло и број досељених домаћинстава у Ерски шор у периоду после другог светског рата*

Досељено из	Презиме и број домаћинстава	Укупно домаћин.	Досељено из	Презиме и број домаћинстава	Укупно домаћин.
Гостиље	Бедовић — 17	49	Речице	Стаматовић — 1	2
	Туцовић — 17			Трифунковић — 2	
	Митровић — 10		Горобиље	Бабић — 1	2
	Радмиловић — 2			Станић — 1	
	Ђорђевић — 1		Годовик	Радовановић — 2	2
	Симовић — 1				
Алин Поток	Новаковић — 1	4	Негбина	Гојгић — 1	1
	Дабић — 3			Раковица—Златибор	
Роге	Стојановић — 1	3	Д. Краварица	Марковић — 1	1
	Ковачевић — 3			Ђурић — 1	
Љубиш	Ршумовић — 1	2	Узићи	Костић — 1	1
	Смиљанић — 1				
Сирогојно	Јефтовић — 1	2	Рупељево	Диковић — 1	1

Сл. 1. *Део насеља Миловића ливаде (Фото М. Спасовски 1979.)*

Закључак. — Разлике које у опште привредном развоју Пожеге постоје у периоду после другог светског рата у односу на раније периоде прате и разлике у популационом развоју и територијалном ширењу насеља. Снажан привредни развој, а посебно развој индустрије и саобраћаја у овом насељу, као и читавом западном поморављу, делује на веома изразиту просторну покретљивост становништва, која се огледа пре свега у силажењу планинског становништва и његовом насељавању у плодну пожешку котлину, а

посебно у непосредну околину њеног централног насеља — Пожеге. Погодни природни услови и развијена мрежа саобраћајница делују, уз остале факторе, на знатно просторно ширење и формирање низа нових градских делова Пожеге. Миловића ливаде и Ерски шор представљају примере тих новоизграђених делова града, удаљених од његовог централног језгра и формираних на теренима суседних сеоских насеља. По одликама и пореклу становништва ова нова насеља се могу узети као типични показатељи савремених популационих промена.

R é s u m é

MILENA SPASOVSKI

MOUVEMENTS MIGRATOIRES ET ORIGINE DE LA POPULATION DES PARTIES NOUVELLES DE POŽEGA

Exemple de Milovića livada et d'Erski šor

Les différences qui existent, dans l'évolution économique de Požega, centre du bassin homonyme dans la vallée de la Morava de l'Ouest, dans la période après la Deuxième guerre mondiale par rapport aux étapes antérieures du développement sont accompagnées aussi de différences dans l'évolution de la population et dans l'extension territoriale de l'agglomération. L'apparition et le développement d'une série des entreprises industrielles à Požega à partir des années cinquante, avec le développement des métiers, du commerce et de l'hôtellerie, et particulièrement des communications, influent sur un accroissement prononcé de la population et sur la formation des nouveaux quartiers de la ville et des agglomérations suburbaines.

Les parties nouvelles particulières de Požega, telles que Milovića livada dans le finage du village de Rasna et Erski šor dans la finage de Gorobilje, étaient, dans l'intervalle entre deux guerres mondiales, des installations temporaires, où la population des régions de montagnes, particulièrement de Zlatibor, séjournait pendant qu'elle effectuait les travaux agricoles dans ses propriétés. Après la deuxième guerre mondiale, pourtant, la population s'y installe de façon permanente et ces agglomérations provisoires se transforment en agglomérations permanentes qui furent, à partir des années soixante-dix, incorporées au noyau urbain de Požega. Ce processus a été conditionné par une suite de facteurs, parmi lesquels se distinguent: possibilités de l'embauchage en dehors de l'agriculture dans les entreprises industrielles et autres, nouvellement établies à Požega, Užice, Sevojno et Arilje, besoin d'envoyer les enfants à l'école, ensuite la désagrégation des anciennes communautés de famille des montagnards qui possé-

daient les terrains sur lesquels se sont formées les nouvelles agglomérations de la banlieue et les quartiers urbains de Požega. Tout cela a donné lieu aux migrations caractéristiques des installations humaines de montagne en bordure du bassin de Požega, et particulièrement de Zlatibor. C'est pourquoi la population des parties nouvelles de Požega, Milovića livada et Erski šor est en général originaire de la montagne de Zlatibor (villages Gostilje, Sirogojno et Ljubiš), et des agglomérations de la région montagneuse et de collines de la bordure sud-ouest du bassin de Požega.